

اهمیت تحقیق در تحصیلات عالی و راهکارهای تقویت آن

پوهنیار عبدالسمیع رحمانی

دیپارتمنت حقوق عامه، پوهنځی حقوق و علوم سیاسی، پوهنتون سلام شاخه کندز، کندز، افغانستان

ایمیل: samy.rahmany@gmail.com

چکیده

در جهانِ امروز پیشرفت، ترقی و توسعه‌ی کشورها بر مبنای علم و دانش استوار است. در این میان فراتر از دانش‌آموزی سطحی، تحقیق و تولید دانش جدید از مهم‌ترین عناصر کلیدی رشد و توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، صنعتی و سیاسی کشورها به حساب می‌آید. تحقیق دانش نو می‌آفریند، امکان کشف کاربرد تازه دانش کهن را فراهم می‌سازد، به آموزش بهتر می‌انجامد و می‌تواند درآمدزا باشد، تحقیق مسأله‌های علمی را پاسخ می‌دهد، ابتکار و خلاقیت می‌آفریند، مشکلات و چالش‌های جامعه را حل و بدیل‌های مناسب و بنیادی پیش‌کش می‌کند. در یک نگاه کلان، تحقیق محوری در افغانستان، تحصیلات عالی این کشور را از مرحله‌ی دانش‌آموزی سطحی به مرحله‌ی تحقیقات علمی می‌کشاند. سؤال اساسی این است: آیا می‌توان به اهمیت تحقیق و راه‌های تقویت آن در نهادهای علمی افغانستان اندیشید. ما به دنبال پاسخ به این پرسش کلیدی هستیم. نوع تحقیق کاربردی، روش تحقیق توصیفی تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات، کتاب‌خانه‌یی می‌باشد. نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که ما می‌توانیم از طریق تحقیق باعث تقویت مهارت‌ها و ایده‌ی بازار کار، بانی اختراعات جدید و مشخص کردن موقعیت آن شویم و نیز ارتباط علم و محصول را در پوهنتون‌های افغانستان برقرار سازیم.

اصطلاحات کلیدی: تحقیق؛ علم؛ تولید دانش؛ تحصیلات عالی؛ خلاقیت؛ افغانستان

The Importance of Research in Higher Education and Strategies to Strengthen it

Jr. Teaching Asstt. Abdul Sami Rahmani

Department of Public law, Faculty of law and political sciences, Salam University –

Kunduz Branch, Kunduz, Afghanistan

Email: Samy.rahmany@gmail.com

Abstract

In today's global landscape, a nation's progress and development hinge upon knowledge as a foundational pillar. Beyond the surface, research and the generation of new knowledge stand as paramount drivers of economic, social, cultural, industrial, and political advancement. Research not only births new knowledge but also enhances the understanding of existing knowledge, facilitates improved education, and has the potential to stimulate economic growth. Additionally, research addresses complex scientific challenges, fosters creativity, and poses fundamental societal questions. Viewing this from a macro perspective, research is central to elevating Afghanistan's higher education to a realm of scientific inquiry. The main query emerges: Can we underscore the significance of research and identify avenues to bolster it within Afghanistan's academic institutions? This research employs an applied descriptive-analytical approach, utilizing a bibliographic data collection method. The findings highlight how research can enhance labor market skills, drive innovation, assess societal needs, and establish the critical nexus between science and local product development across Afghanistan's provinces.

Keywords: Research; Science; Knowledge Production; Higher Education; Creativity; Afghanistan

مقدمه

تحقیق و تولید علم امروزه وظیفه‌ی اساسی نهادهای تحصیلات عالی و مراکز علمی افغانستان است. از سوی دیگر، یکی از نیازمندی‌های جدی جامعه‌ی اکادمیک ما نیز تلقی می‌گردد و همه رسالت داریم تا این فرهنگ میمون را در جامعه‌ی نابسامان کنونی کشور و مراکز علمی و حتی غیر علمی نهادینه بسازیم. تحقیق می‌تواند جلوی بسیاری از دوباره‌کاری‌ها و نیز ضیاع وقت را بگیرد. تحقیق ثروت آفرین است. مشکلات و چالش‌ها فرا راه جامعه‌ی ما، نیاز مبرم به تحقیق و یافتن راه‌حل علمی و معقول دارد. به عبارت دیگر، تحقیقات علمی به منزله سازوکار مؤثر و تعیین‌کننده در توسعه ملی، امری بسیار مهم و حیاتی است و در ابعاد مختلف آن (تحقیقات بنیادی، کاربردی و توسعه‌ای) بر سایر متغیرهای اقتصادی- اجتماعی از جمله فقر، بیکاری و درآمد سرانه ملی تأثیرگذار بوده و باعث بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی می‌شود. توفیق در این زمینه‌ها در صورتی امکان‌پذیر است که در پوهنتون‌های کشور توجه لازم به تکنیک‌ها و روش‌های تحقیق صورت گیرد. استادان، محققین، طالب علم، کارشناسان و محصلان، دانش و مهارت‌های لازم را برای انجام تحقیقات علمی تحقیقی کسب و تقویت نمایند. مسایل و مشکلات موجود در جامعه‌ی خویش را شناسایی و با انجام تحقیقات علمی برای رفع آن، راهبردهای عملی ارائه دهند (اسحاقی، ۱۳۹۲، ص ۵۶).

باید دانست که برای حل مسأله‌های علمی و ارائه راه حل آن، شیوه‌های خاص علمی وجود دارند که به آن روش تحقیق می‌گویند. از آن‌جا که محصلان به تحلیل مسائل و ارائه راه‌حل‌ها می‌پردازند، مضمون روش تحقیق را که شیوه، اسلوب و روش‌های علمی تحقیق را بیان می‌کند، در نهادهای اکادمیک^۷ آموزش می‌دهند. تحقیق در واقع غور و بررسی سخت‌کوشانه و تجربه‌ی پُر دست‌آورد با هدف کشف واقعیت‌ها و تفسیر درست این واقعیت‌ها و فرایند رسیدن به پاسخ‌های مناسب از طریق گردآوری اطلاعات، تحلیل و تفسیر داده‌ها به گونه‌ای برنامه‌ریزی شده و نظام‌مند و یکی از اساسی‌ترین نیازها برای پیشرفت و توسعه‌ی پایدار در یک کشور تلقی می‌گردد. اما روش «مجموعه وسایل و راهنمایی‌هایی است که رسیدن به مقصدی را میسر می‌سازد و در پهلوی آن روش علمی مجموعه وسایل و راهنمایی‌هایی است که محقق را به علم؛ یعنی قوانین واقعیت رهبری می‌کند و هم‌چنان او را از گمراهی و کج‌اندیشی باز می‌دارد. روش‌های علمی؛ مانند خود علوم متعددند و هر روشی تا اندازه‌ی به کشف قوانین علمی پرداخته و محقق در هر مورد مناسب‌ترین روش را برمی‌گزیند. تحقق و نهادینه شدن این همه جلوه‌های پیشرفت به گسترش فعالیت‌های تحقیقی در محیط اکادمیک و به خصوص تحصیلات عالی کشور بستگی

^۷. منظور از نهادهای اکادمیک؛ پوهنتون‌ها، مؤسسات تحصیلات عالی و نیمه عالی دولتی و خصوصی می‌باشد.

دارد. در ضمن روش تحقیق را منطق تحقیق نیز دانسته‌اند؛ زیرا منطق، قوانینی برای درست فکر کردن را به انسان‌ها می‌آموزد؛ اما روش تحقیق، قواعدی برای درست تحقیق کردن را عرضه می‌کند و هر دو دانش سعی دارند تا روند و مراحل تولید گفتار و نوشتار نظام‌مند و قاعده‌مند شود (صالحی، ۱۳۹۶، صص ۱۳-۱۴). بنابراین این مقاله در صدد بررسی کاربردی اهمیت تحقیق در نهادهای تحصیلات عالی افغانستان و راهکارهای تقویت آن در این کشور انجام شده است.

بیان مسأله

اهمیت تحقیق در نهادهای علمی و اکادمیک از آن‌جا مهم تلقی می‌گردد که برای نگارش یک اثر علمی تحقیقی و درج آن در مجلات و ژورنال‌های معتبر داخلی و بین‌المللی رعایت برخی نکات معیاری و پذیرفته شده در آن الزامی می‌باشد. تحقیق علمی را با روش صحیح آن می‌شناسند و به‌خاطر این مهم، همیشه روش تحقیق را از موضوع تحقیق برتر و والاتر می‌دانند. بهترین موضوع اگر با روش صحیح، مورد تحقیق و کنکاش قرار نگیرد و با روش‌های استندرد نگارش نشود، فاقد هرگونه اعتبار و ارزش علمی است. اصطلاحی زیرنام In The Bin در جوامع اکادمیک غرب رایج است که به معنای "به درد سطل زباله می‌خورد" می‌باشد. اصطلاح مزبور به آثار علمی-تحقیقی گفته می‌شود که در آن‌ها اصول روش تحقیق و نگارش نوین علمی رعایت نشده باشد و هنگام داوری، بدون آن‌که موضوع تحقیق مورد مطالعه و استفاده قرار گیرد، مستقیماً درون سطل زباله‌دانی انداخته می‌شود. این جاست که نهادهای تحصیلات عالی دولتی و خصوصی در افغانستان باید به ارزش و اهمیت تحقیقات علمی پی‌برده و راهکاری تقویت آن را جست‌وجو نموده و ظرفیت مراکز تحقیقاتی‌شان را وسیع ساخته و بلند ببرند (بی‌نا، ۱۳۹۳، ص ۳۴). در عین حال چه‌بسا به روش‌های کاربردی تحقیق نیازمندی احساس می‌کنند و این نیاز به وضوح قابل مشاهده است و منبعی که چنین مأموریتی را راهنمایی و هدایت کند، به‌ندرت در این نهادها یافت می‌شوند. سایر منابعی که در مراکز علمی هم تاکنون برای محصلان رشته‌های علوم اجتماعی و تجربی تدریس می‌شوند، تقریباً تمام آن‌ها برای محیط دیگری، فضای دیگری و با حال و هوای دیگری ترتیب و تنظیم شده‌اند. قرار نیست همیشه مدیون و مرهون تحقیقات علمی و دست‌آوردهای دیگران باشیم. بومی کردن نیازمندی‌های علمی تحقیقی، نهادهای تحصیلات عالی کشور بیش از هر زمان دیگر احساس تعلق می‌نماید و آشنایی آن بیش‌تر از ناآشنایی‌اش رخ‌نمایی می‌کند. این مسأله را باید جدی گرفت و به تولید آثار در این زمینه پرداخت و نباید از کاروان پیشرفت عقب ماند. در این میان استادان و دست‌اندرکاران پوهنتون‌های افغانستان بیش از هر کسی دیگر، مأموریت و مکلفیت ویژه دارند (بایسته‌های روش تحقیق، ۱۳۹۷، ص ۴۳).

مسئله و مشکل اساسی ما در تحقیق این است که چندان درکی درست و علمی از ماهیت و چیستی علم نداریم؛ زیرا هنوز بین بی‌طرفی نگاه علمی و سلیقه و عاطفه‌های مذهبی و قومی تفکیک قایل نیستیم. به رویدادها و موضوع‌ها نگاه بیرونی که نگاه علمی است، نداریم. کوشش و تلاش ما این است که در بیان موضوع‌ها و رویدادها روش علمی را نه بلکه سلیقه و عاطفه‌ی خود را اعمال می‌کنیم. این رویکرد و طرز دید به علم و تحقیق مانع تحقق روش علمی و تحقیقی در شناخت موضوع‌ها و رویدادها می‌شود. بنابراین آنچه را که بنام تحقیق و علم ارائه می‌کنیم در واقع خلاف ماهیت و چیستی علم، تحقیق و روش علمی تحقیق است. بحث علم، محدود و مشخص است: بررسی روش‌مند موضوع‌محور داده‌ها، ارائه‌ی ارقام و آمار، تجربه‌پذیری و آزمایش به‌اساس آزمون و خطا (ابطال‌پذیری). هر آنچه که روش‌مند و موضوع‌محور نیست، ارائه‌ی ارقام و آمار ندارد، تجربه‌پذیر و قابل آزمون نیست، درستی و نادرستی و معناداری آن نمی‌تواند مشخص شود (حافظ نیا، ۱۳۸۲، ص ۸۷). بنابراین از عرصه‌ی تجربی علم، روش تحقیق و معناداری تحقیق بیرون است. تجربه‌پذیری و معناداری در علم و تحقیق نیازمند روش است؛ فرق نمی‌کند به روش کمی، کیفی یا تلفیقی ارائه شده باشد. در هر صورت روش علمی در تحقیق باید مشخص باشد تا با استفاده از آن روش بتوان نتیجه و معناداری تحقیق را سنجید و درک کرد. در این مقاله نیز سعی کردیم تا این مسئله به صورت کاربردی و روش‌مند به بررسی گرفته شود که خالی از فایده نخواهد بود و در اصل دغدغه‌ی نگارنده نیز پی‌بردن به اهمیت این موضوع مهم می‌باشد که مسیر دادن در جهت استعلای آن لازمه هر محقق و نویسنده این بخش است.

سؤالات تحقیق

الف: اهمیت تحقیق در نهادهای آکادمیک مخصوصاً در افغانستان از چه جایگاهی برخوردار است؟

ب: راهکارهای تقویت تحقیق از کدام آدرس‌ها تحقق می‌یابد؟

ج: چرا تحقیق در تحصیلات عالی افغانستان جدی گرفته شود؟

پیشینه تحقیق

علمای معاصر اعتقاد بر این دارند که توسعه و پیشرفت علوم در نیمه‌ی دوم قرن (۲۰) به مراتب بیش‌تر و جامع‌تر از پیشرفتی است که کلیه‌ای علوم از پیدایش خود تا پایان قرن بیستم داشته است. این توسعه و پیشرفت سریع علمی صرفاً مرهون و مدیون به‌کار بستن روش‌های دقیق و صحیح تحقیقات علمی بوده است. هرچند در اوایل تلاش بر این بود که برای مطالعه‌ی علوم، سبک و روش معینی اتخاذ گردد؛ اما این تلاش در واقع به‌تدریج از زمان تفکیک این علوم آغاز گردید و غنچه‌های اولیه‌ی آن از آغاز قرن (۱۷) شکوفه زد. این مهم با کوشش‌های فراوان و از جان‌گذشتگی عده‌ی از دانش‌مندان که نه‌تنها خود

را از قید فلسفه؛ بلکه از استعمار کلیسا که مانع بزرگی در راه توسعه و ترقی علوم بود، نیز خارج ساختند. امثال؛ چون فرانسیس بیکن، گالیله، کپلر و دکارت میزبان این حرکت روبه پیشرفت و توسعه بودند. فرانسیس بیکن را پدر روش‌شناسی علم جدید می‌نامند (Copper, 1999, 76)؛ او هم‌چنان در تاریخ چهره‌ی بحث‌برانگیز نیز دارد. ولی قدم‌های نخست و مثبت در جهت کشف و دستیابی به واقعیت‌ها توسط فلاسفه‌ی قدیم یونان برداشته شد و این ارسطو بود که فرایند یک تفکر را خلق کرد. او برای اولین بار از استدلال قیاسی و استقرایی که مشهور به منطق صغرا و کبرا است، گفتمان نو پدید آورد و یک رابطه‌ی منطقی میان آن‌ها ایجاد کرد. روش قیاسی، یعنی از کل به جزء رسیدن است. این روش غالباً به صورت کیفی (بیش‌تر در علوم انسانی/ اجتماعی) انجام می‌شود و معمولاً در پایان‌نامه‌ها، مقاله‌های علمی در قالب یک چارچوب نظری انتخاب و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند؛ اما روش استقرایی، یعنی از جزء به کل رسیدن است. این روش به صورت کمی (بیش‌تر در علوم تجربی) عرض اندام می‌کند و محقق از توزیع پرسش‌نامه‌ها و جمع‌آوری داده‌های جزئی به یک نتیجه کلی می‌رسد. این نکته را نیز فراموش نکنیم که تا قبل از رنسانس، عقل‌گرایی سنتی عمدتاً بر پایه‌ی روش ارسطویی، به عنوان مبنای شناخت تلقی می‌شد؛ اما پس از نوزایش و رنسانس و انقلاب فرانسه، نهضت جدیدی علیه عقل‌گرایی سنتی آغاز شد که تجربه، آزمایش و مشاهده را به عنوان مبنای کار پذیرفت که این مهم فقط در قالب روش تحقیق نوین می‌گنجد (حیاتی، ۱۳۹۶، صص ۹۸-۹۹).

هم‌چنان باورها بر این است که نخستین مقاله‌ی علمی در اواخر قرن شانزدهم میلادی توسط مایلدی مونتاین فرانسوی نگاشته شده است. بعد از او ادیبانی انگلیسی؛ چون: بیکن، آبراهام و جان درایدن بودند که تحت تأثیر مقاله‌های آن‌ها قرار گرفته‌اند. در کل تمام این شباهت‌ها، قرائن و نزدیکی زمان دلالت بر این دارد که اواخر قرن شانزدهم یا نهایتاً اوایل قرن هفدهم بوده که مقدمات و نظم اولیه تفکر انتقادی و روش‌های تحقیق علمی خودش را عریان کرده و در فرجام نمایان شده است (Belanger, 1992: 34-37). مقاله با ساختار و محتوای کنونی از گونه‌های مدرن و معاصر نوشتار است که پس از ایجاد صنعت چاپ و رواج مطبوعات به وجود آمد؛ پیش از آن نه تنها در افغانستان بلکه در جهان چنین نوشتاری با چنین محتوا و ساختار وجود نداشته است. مقاله‌نویسی با ساختار و محتواهای فعلی پس از قرن هژده کم رواج پیدا می‌کند و در موضوع‌های متفاوت: تاریخ، اجتماع، فلسفه، ادبیات، زیبایی‌شناسی و... نوشته می‌شود. اما چگونگی نگارش مقاله از قرن هژدهم تا قرن نوزدهم بیش‌تر جنبه‌ی غیر رسمی و خودمانی داشته است. مقاله‌های علمی از قرن بیست به بعد با روی کار آمدن مجله و نشریه‌های تخصصی، ساختار رسمی و نسبتاً مشخص پیدا کرده است. در افغانستان نیز پس از وارد شدن ماشین و

صنعت چاپ (صد سال پیش) و رواج جریده و نشریه، مقاله‌نویسی و روش تحقیق آغاز شد. از آن روزگار تا اکنون تحقیقات علمی و مخصوصاً مقاله‌نویسی ادامه داشته است؛ اما بنا به تغییرات ناگوار شرایط سیاسی که به صورت عموم زیرساخت‌ها و ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... در این کشور اساس نیافتند و به صورت جدی و اساسی آن مدرن و معاصر نشدند؛ تحقیق و مقاله‌نویسی نیز آن‌چنان که باید از نظر تنوع محتوایی و از نظر ساختار علمی مدرن می‌شد، نشده است. تحقیقات علمی و به‌ویژه مقاله‌نویسی در افغانستان به صورت سنتی و بیش‌تر به شکل غیر رسمی و خودمانی باقی مانده، وارد محتواهای جدی فکری و ساختار رسمی نشده است. امیدواریم وزارت تحصیلات عالی از این پس بتواند با راه اندازی چنین کنفرانس ملی توان‌مندسازی تحصیلات عالی به اهمیت بیش‌تر تحقیق و راه‌های تقویت آن ادامه داده و گام‌های بلندی را بردارد (ساروخانی، ۱۳۸۲، ص ۱۱).

روش تحقیق

تحقیق حاضر از روش توصیفی تحلیلی بهره جسته و داده‌های کتابخانه‌ای مشاهده‌ای را به صورت اسنادی تحلیل و تبیین نموده است. در تبیین اسنادی به اهمیت تحقیق و راهکارهای تقویت آن در تحصیلات عالی افغانستان اشاره شده است. تحقیق در نهادهای اکادمیک افغانستان که مرحله دوم و وظیفه اساسی پوهنتون‌ها است و به عنوان یکی از معیارهای اکادمیک نیز شناخته شده، کم‌تر به آن توجه شده و مخصوصاً وزارت تحصیلات و نهادهای مرتبط به تحقیقات علمی مثل اکادمی علوم در سال‌ها و دهه‌های گذشته کم‌تر هزینه کرده‌اند. مقررات، لوايح و طرز‌العمل‌ها در این زمینه کم‌تر دیده می‌شود. استادان و محققان به قواعد و اصول تحقیق و روش تحقیق آشنایی ندارند تا مقالات، مونوگراف‌ها و رساله‌های علمی خویش را به صورت استاندارد بنگارند. در این مقاله سعی شده تا اهداف جزئی و کلی تحقیق در نهادهای دولتی و خصوصی چیده شود و در بخش دیگر پرسش‌های اساسی را پیش‌روی وزارت تحصیلات و سایر استادان و محققان قرار داده تا زمینه‌ی پرسش‌گری از حالا ایجاد و تولید دانش و پیشرفت کشور که ضامن فهم قواعد تحقیق و روش تحقیق است، به آن تأکید و تکیه شود. در بخش دیگر، پیشینه روش تحقیق و مقاله‌نویسی در جهان و افغانستان به بررسی گرفته شده و جایگاه آن در میان مؤسسات علمی تعیین گردیده است. هم‌چنان سعی شده تا ویژگی‌های تحقیق شمره شود و یافته‌ها در این زمینه نیز آورده شده است. در فرجام هم نتیجه‌گیری خوبی از این مقاله صورت گرفته و به خوانندگان کنفرانس توان‌مندی تحصیلات عالی برای سال (۱۴۰۱ هـ.ش) اینک پیش‌کش گردید.

یافته‌های تحقیق

۱. یافته‌ی این تحقیق نشان می‌دهد که نوشتن، تهیه و کاپی‌پست اکثر پایان‌نامه‌ها و مونوگراف‌های دوره لیسانس از اساس اشتباه بوده و وزارت تحصیلات عالی درباره‌ی پایان‌نامه‌های دوره‌ی لیسانس تجدید نظر کرده، بررسی نمایند که پایان‌نامه‌ی دوره‌ی لیسانس چه اهمیت علمی دارد و فایده‌ی آن به محصل، پوهنتون و کشور چیست؟ به‌جای این که استادان درگیر پایان‌نامه‌نویسی محصلان در دوره‌ی لیسانس شوند، بهتر است استادان تحقیق و روش تحقیق در دوره‌ی ماستری و دکتورا و در رتبه‌های علمی را جدی بگیرند. آثاری که در این دوره‌ها ارائه می‌شوند، تحقیقی و علمی باشند. خوب است به جای مونوگراف حداقل محصل یک مقاله علمی بنویسد.
۲. یافته‌ی این تحقیق نشان می‌دهد که استادان به اصول تحقیق و روش تحقیق به‌عنوان دومین نسل و ضرورت اساسی نهادهای علمی و اکادمیک نگاه نمی‌کنند. به روش‌های تحقیق مسلط نیستند و کم‌تر در ترفیع‌های علمی شان تحقیق و کنکاش می‌نمایند. اکثر محتوای علمی ترفیع علمی و مقاله‌های شان کاپی‌پست بوده و نوآوری و خلاقیت ندارند. استادان در تولید دانش نقش ایفا نمی‌کنند. محصلان را با ابزارهای علمی تحقیقی مجهز و تقویت نمی‌کنند تا با انجام تحقیقات علمی پایه‌های تحصیلات عالی در کشور محکم و پخته گردد.
۳. یافته‌ی این تحقیق نشان می‌دهد که وزارت تحصیلات عالی در قسمت تصویب بودجه ریاست تحقیق، تألیف و ترجمه این وزارت کم‌تر توجه می‌نماید؛ مخصوصاً مراکز تحقیقات علمی پوهنتون‌ها در سطح کشور چه دولتی و خصوصی جدی گرفته نمی‌شود و مسئولین این مراکز از تحقیق چیزی نمی‌دانند.
۴. یافته‌ی تحقیق نشان می‌دهد که مصلحت‌های قومی و سلیقه‌های مذهبی به استقلال علم و تحقیق لطمه وارد کرده است. درحالی‌که به تحقیق باید به دید علمی نگریسته شود؛ این که تحقیق باید مسأله و مشکلی را در یک رشته‌ی علمی حل کند، سبب نوآوری و ترویج علم در یک رشته‌ی علمی شود و از نتایج تحقیق در حل معضل مناسبات اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... استفاده صورت بگیرد.
۵. یافته‌ی تحقیق نشان می‌دهد که کارنامه‌ی تحقیقی محققان اکادمی علوم بررسی شود، دیده شود که در این نهاد تحقیقی ملی؛ تحقیق، روش تحقیق و ماهیت علم چقدر شناخته شده است و چقدر تحقیق و علم استقلال دارد. مهم‌تر از همه در این نهاد تحقیقی چه تحقیق‌هایی ارائه شده است که در عرصه‌ی ملی و منطقه‌ای رفع حل مسأله و مشکل کرده است. ماهیت علم و روش تحقیق جدی گرفته

شود. به استقلال پوهنتون‌ها و نهادهای تحقیقی از نظر علمی احترام گذاشته شود (یسنا، بیژن، عظیمی و دیگران، ۱۳۹۸، ۱۳۹۴، ۱۳۹۷، صص ۱۳-۴۵-۹۸-۹۰).

بحث و مناقشه تحقیق

در این تحقیق مباحث مهمی در رابطه به اهمیت تحقیق و راهکارهای تقویت آن به بحث گرفته شد و در نخست گفتیم که روش، به معنای چگونگی راه رفتن است و روش در ترکیب روش تحقیق، گویای این معناست که تحقیق کردن بیان راه رفتن می‌باشد. واژه روش معادل انگلیسی (Method) اصلاً از ریشه یونانی methods که مرکب meta and odos اخذ شده است به معنای راه، طریق، شیوه و اسلوب است که در واقع جست‌وجوی تحقیق "پی‌گیری و رسیدگی" یا طریقه انجام کاری می‌باشد. روش تحقیق به معنای شیوه‌ی طرح و اجرای یک تحقیق نیز آمده است. واژه تحقیق مصدر باب تفعیل از ریشه حق به معنای راست و درست کردن و یا ثابت شدن آمده است. کلمه تحقیق معادل (research) در زبان انگلیسی و (البحث) در زبان عربی به کار رفته است (جامع، ۲۰۱۲، صص ۵۴-۵۵). چنان‌که خداوند (جل جلاله) در سوره مائده، سوره پنجم، آیه ۳۱ چنین می‌فرماید: «خداوند زاغی را فرستاد (که زاغ دیگری را کشته بود) تا زمین را بکاود و جست‌وجو کند». تحقیق به معنای تحقیق، ثابت کردن، رسیدگی، واریسی کردن، به مطلب رسیدن است و منظور از آن در علوم اجتماعی؛ عبارت از: «تلاش در جهت شناخت و پی‌بردن واقعیت‌ها، بررسی و یا اثبات صحت و سُقم یک فرضیه است» (رهنمود نگارش، ۱۳۹۸، ص ۵).

هم‌چنان تحقیق طبق ماده سوم فقره سوم رهنمود نگارش منابع درسی و رساله علمی استادان وزارت تحصیلات عالی کشور: «جست‌وجوی منظم اطلاعات با هدف یافتن نتایج جدید علمی، علم‌آفرینی و ارتقای سطح دانش بشری می‌باشد؛ ولی این تعریف خیلی ناقص به نظر می‌رسد؛ زیرا اکثریت مؤلفه‌های تحقیق در این تعریف دیده نمی‌شود. هرچند سه مؤلفه‌ی آن به وضوح بیان شده؛ اما عمده‌ترین آن‌ها از قید قلم باز افتاده است. هم‌چنان اشاره‌ی کوتاه داشتیم که روش تحقیق را نباید با روش‌شناسی تحقیق اشتباه گرفت. زیرا روش تحقیق اشاره به شیوه‌ها، تکنیک‌ها و مهارت‌های انجام تحقیق علمی است. اما روش‌شناسی تحقیق عبارت است از: «مطالعه و بررسی روش‌های مختلف تحقیق علمی می‌باشد. به تعبیر دیگر، روش‌شناسی تحقیق عبارت است از: «فرایند دست‌یابی به دانش از طریق جمع‌آوری داده‌ها و تبدیل آن‌ها به یافته‌ها به شیوه‌ای جست‌وجو و چگونگی دست‌یابی به هدف تحقیق یا راه حل یک مسأله گفته می‌شود». تحقیق به‌طور کلی، دو منزل و مرحله دارد که عبارت است از: «گردآوری اطلاعات» و «پردازش آن‌ها» است. اما روش تحقیق در یک نگاه کلان، عبارت است از «چگونگی گردآوری مطالب و پردازش آن‌ها به منظور انجام کار نو به‌روی متن یا موضوعی کار نشده یا حل مسأله‌ی که تا هنوز از زیر

سایه‌ی مجهولات خودش را به‌دنیایی معلومات نکشاند است، می‌باشد. روش تحقیق در اصل شاخه‌ی از علم منطق است. در منطق، روش صحیح فکر کردن به‌طور نظری و فارغ از کاربرد آن، در علوم بیان می‌شود؛ اما روش تحقیق، صحیح فکر کردن به‌طور عملی و تطبیقی متناسب با هر یک از علوم بیان می‌گردد. در این میان انتخاب روش تحقیق ارتباط مستقیم به موضوع تحقیق دارد و محقق بایستی مشخص نماید که برای موضوع انتخابی، چه‌روشی را در نظر دارد (ارل، ۱۳۹۳، ص ۵۱).

بناً این نوشته سعی داشته تا اهمیت تحقیق و راهکارهای تقویت آن را به بررسی بگیرد که امید است در آینده تحقیقات بیش‌تری در رابطه به گسترش و توسعه تحقیق و روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی و طبیعی کار و فعالیت‌های جدی از سوی نویسندگان، نخبگان و استادان پوهنتون‌های دولتی و خصوصی صورت گیرد تا اهداف اصلی موجودیت نهادهای اکادمیک و مراکز علمی معنا و مفهوم پیدا کند. مهم‌ترین دست‌آورد این نوشته هم بر ملا کردن اهمیت تحقیق و روشن کردن اهداف آن بود که به آن تقریباً رسیدیم؛ اما این کافی نیست و مراکز علمی-تحقیقات کشور نوشته‌های علمی‌شان را به اصول تحقیق و روش تحقیق نزدیک و آشنا نمایند تا مزه علم را همگان بچشند. چون مزه علم و دانش در لایه‌های زیرین تحقیق و روش تحقیق پنهان گشته است.

نتیجه‌گیری

اگر بخواهیم اهمیت تحقیق و راهکاری تقویت آن را از اساس جدی بگیریم باید روش تفکر، تحقیق و علم در نصاب وزارت معارف رعایت شود؛ روش تحقیق علمی در مقالات مجله‌های علمی کشور به‌صورت جدی اجرا شود؛ نهادهای آموزشی و تحقیقی ماهیت علم، تحقیق و روش تحقیق را طبق دریافت‌ها و روش‌های علمی مدرن معرفی کنند؛ وزارت تحصیلات عالی تدریس مضمون‌های نگارش علمی، روش تحقیق و فلسفه‌ی علم را در رشته‌های تحصیلی الزامی کند؛ پایان‌نامه‌نویسی دوره‌ی لیسانس مورد بررسی و تجدیدنظر قرار بگیرد؛ و در پایان‌نامه‌نویسی ماستری، دکتورا و در رساله‌نویسی ترفیع علمی استادان، روش تحقیق و ماهیت علمی تحقیق جدی گرفته شود. با این هماهنگی کلی شاید بتوان وضعیت آفت‌بار تحقیق را تغییر داد و بهتر کرد؛ در غیر این، تحقیق اهمیت علمی، روش‌مند و مدرن پیدا نخواهد کرد. بنابراین نیاز است که فهم دانش و علوم مدرن شود؛ آموزش روش تدریس و روش تحقیق جدی گرفته شود و در دوره‌ی مکتب و تحصیلات عالی به‌صورت جدی و روش‌مند آموزش داده شود؛ مصلحت‌گرایی در علم و روش تحقیق از بین برود؛ و معیارهای روش علمی در تحقیق و در مقاله‌نویسی در مجله‌ها در نظر گرفته شود. در کل رویکرد نظام فرهنگی، آموزشی و علمی باید به تحقیق علمی روش‌مند شود که تحقیق از فساد و آفت نجات یابد. در فرجام، تحقیق نهادهای علمی افغانستان را از مرحله دانش‌آموزی سطحی به مرحله تحقیق محوری می‌کشاند.

منابع

- اسحاقی، سید حسین. (۱۳۹۲). اصول و مهارت‌های پایان‌نامه‌نویسی، چاپ اول، قم: مرکز نشر هاجر (وابسته به مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواران)، تحقیق روشن حقیقت، ره‌پویان.
- اسدی، ذبیح‌الله. (۱۳۹۵). روش تحقیق در علوم اجتماعی، چاپ اول، کابل: انتشارات سعید.
- اشراقی، سید علی محمد. (۱۳۹۱). آیین درست‌نویسی، چاپ چهارم، کابل: انتشارات یوسف‌زاد.
- امیری، سید رضا صالحی. (۱۳۹۶). روش‌های تحقیق کیفی در تحقیق‌های اجتماعی، تهران: پوهنتون آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات.
- بازرگان. ع. (۱۳۷۶). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: انتشارات آگاه.
- بی‌ی، ارل. (۱۳۹۳). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی (نظری و عملی)، ج ۱، مترجم: فاضل، رضا، تهران: انتشارات سمت.
- پرهیزگار، محمد مهدی؛ افروزی، علی اکبر آقاجانی. (۱۳۹۵). روش تحقیق پیش‌رفته در مدیریت با رویکرد کاربردی، محصلی کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی، کرج، آموزش‌گاه دانش‌آموختگان سلیم.
- تقی‌زاده، ابراهیم، علی‌رضا امام‌دادی. (۱۳۹۵). روش تحقیق در علوم حقوق، تهران: انتشارات مجد.
- جاوید، محمد جواد. (۱۳۹۱). روش تحقیق در علم حقوق به زبان ساده، ج. چهارم، تهران: انتشارات مخاطب.
- _____. (۱۳۹۷). بایسته‌های روش تحقیق در علم حقوق، تهران: انتشارات خرسندی.
- جهید، عبدالواحد. (۱۳۹۸). مونوگراف/پایان‌نامه‌ی تحصیلی (نگارش، ترتیب، دفاع و ارزیابی)، ترتیب‌دهنده: عبدالصمد راغب عظیمی، پوهنچی شرعیات پوهنتون سلام‌کنندز.
- حافظ‌نیا. م. ر. (۱۳۸۲). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، چاپ هشتم، تهران: انتشارات سمت.
- حسامی، حضرت‌گل و سید سمیع‌الله سادات. (۱۳۸۸). تیزس‌نویسی، کابل، قومندانی اکادمی ملی نظامی، دیپارتمنت حقوق، آمریت تدریسات.
- حکیمی، مهدی جلال‌الدین و شبیر احمد آتشین. (۱۳۹۸). نگارش حقوقی ۱، کابل: ناشر، بنیاد آسیا-افغانستان.
- حیاتی، علی عباس. (۱۳۹۶). روش تحقیق (بررسی موردی نحوه نگارش پایان‌نامه)، چاپ هشتم، تهران: بنیاد انتشارات میزان.
- خاکی، غلامرضا. (۱۳۷۸). روش تحقیق با رویکرد به پایان‌نامه‌نویسی، چاپ اول، تهران: کانون فرهنگی انتشارات درایت.
- خندان، علی اصغر. (۱۳۸۴). مغالطات، چاپ دوم، حوزه علمیه قم: تهیه و تحقیق: مرکز تحقیق علوم و فرهنگ اسلامی و مرکز تحقیق فلسفه و کلام اسلامی، ناشر مؤسسه بوستان کتاب قم.
- خوش‌فر، غلامرضا. (۱۳۹۱). روش تحقیق نظری در علوم اجتماعی، تهران: پوهنتون گلستان، وبلاک عنصر ارتباط.
- رحمانی، عبداللطیف. (۱۳۹۸). بایسته‌های روش تحقیق، چاپ دوم، کابل-افغانستان: انتشارات سعید.
- ساروخانی. ب. (۱۳۸۲). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، چاپ هشتم، تهران: مرکز تحقیق علوم انسانی و مطالعات اقتصادی.
- شمس، اسدالله و سعید فروغ. (۱۳۹۳). روش تحقیق بدون معلم (خودآموزی کاربردی مراحل کلیدی تحقیق)، چاپ اول.
- شایان‌فر، حیدرعلی، سادات حسینی و محمدی علی صنعتی نجار و بیتا مهروری. (۱۳۸۸). راهنمای تألیف، ترجمه و نشر (کتاب‌های درسی علمی کاربردی-شامل شیوه‌نامه نگارش، ویرایش، طراحی و صفحه‌پردازی)، چاپ اول، تهران: انتشارات پوهنتون جامع علمی کاربردی.
- طاهری، ابوالقاسم. (۱۳۹۴). روش تحقیق در علوم سیاسی، تهران: نشر قومس.

- طزوالعمل فرایند نگارش آثار علمی و تحقیقی. (۱۳۹۷). شورای علمی پوهنتون کابل.
- عباسی، بیژن. (۱۳۹۳). روش تحقیق در دانش حقوق، تهران: انتشارات میزان.
- عظیمی، عبدالصمد. (۱۳۹۸). منهج البحث (بحث نویسی-روش تحقیق)، پوهنتون سلام-کندز، پوهنځی شرعیات.
- عظیمی، محمد نعیم. (۱۳۹۶). روش تحقیق اقتصاد و تجارت، چاپ اول، پوهنتون کابل.
- کتاب سبز/شین کتاب (رهنمود مآخذنویسی وزارت تحصیلات عالی). (۱۳۹۷). محمد بشیر مبشر و سایر دوستان، کابل: وزارت تحصیلات عالی افغانستان.
- مارکزیک، جوفری، دیوید دمتتو و دیوید فستینگر. (۱۳۹۱). اصول طرح تحقیق و روش شناسی، مترجم: مریم خسروی، ج. دوم، تهران: انتشارات چاپار.
- نجفی، ابوالحسن. (۱۳۸۷). غلط نویسیم (فرهنگ دشواری‌های زبان فارسی)، چاپ چهاردهم، تهران: مرکز نشر پوهنتونی.
- نیا، محمد رضا. (۱۳۹۴). خلاصه کتاب مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: مرکز پاکدشت.
- نیامان، محمد آصف. (۱۳۹۷). راهنمای نگارش و تدوین پایان‌نامه تحصیلی، چاپ اول، کندز-کابل: انتشارات اصلاح افکار.
- نظری، علی‌اشرف. (۱۳۹۸). روش تحقیق و نگارش علمی (راهنمای عملی)، چاپ چهارم، انتشارات پوهنتون تهران.
- رهنمود نگارش منابع درسی و رساله علمی-تحقیقی اعضای کادر علمی مؤسسات تحصیلات عالی ملکی. (۱۳۹۸). وزارت تحصیلات عالی، معینیت علمی، ریاست تحقیق، تألیف و ترجمه.
- یمین، محمد حسین. (۱۳۸۹). دستور نگارش و روش تحقیق، چاپ اول، کابل: انتشارات سعید.
- بی‌نا. (۱۳۹۳). کارگاه روش تحقیق مقدماتی، کمیته علمی و تحقیقی مدیریت پرستاری.
- اصول مقاله نویسی (چگونه یک مقاله علمی بنویسیم). (۱۳۹۳). پوهنځی مدیریت و اطلاع‌رسانی طبی تبریز-دفتر توسعه آموزش.
- افتخاری، قاسم. (۱۳۹۱). روش تحقیق به صورت دست‌نویس، تهران: نشر محصلی.
- تقوی، مصطفی. (بی‌تا). مقاله نویسی در یک درس.
- تولایی، روح اله. (۱۳۹۳). جزوه روش تحقیق پیش‌رفته (با تأکید بر فن‌آوری اطلاعات)، پوهنتون شهید بهشتی.
- جامی، مهدی. (۲۰۱۲م). آشنایی عمومی با روش تحقیق (از پیدایش سؤال تا رسیدن به جواب)، تهران: وبسایت سواد.
- حسینی، حمید. (۱۳۹۴). مقدمه‌ی بر روش تحقیق در علوم انسانی، ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، شماره ۱۸۷.
- رحیمی، آرتا. (۱۳۸۷). اصول مقاله نویسی، وبسایت <http://artamat.rozblog.com>
- سجادی، عبدالقیوم. (۱۳۹۸). روش تحقیق کیفی، مقاله علمی، سازمان اجتماعی - مدنی تعهد.
- قانون حمایت حقوق مؤلف، مصنف، هنرمند و محقق (کاپی‌رایت) سال انتشار ۱۳۹۵، شمار جریده (۱۲۳۰).
- مختاری، علیرضا. (بی‌نا). جزوه روش تحقیق، پوهنتون یزد-ایران.
- مراذخانی، فردین. (۱۳۹۷). جزوه روش تحقیق در علم حقوق، همدان-ایران: انتشارات پوهنتونی.
- Belanger, J. (1992) Teacher as researcher: Roles and expectations. An annotated bibliography.
- Cochran. Smith, M. & Lyyle, S. L (1990) Research on teaching and teacher research: The issues that divide. Education Researcher, 19 (2), 2. 10.
- Copper, L. R. (1990, April). Teachers as researcher: Attitudes and perception. Paper presented at Annual Meeting of the American Educational Research Association. Boston, MA.